d'lQmsf] cfjfh

;+ljwfg;ef ljz]iffÍ

jif{ !@, c+s !, h]7÷c;f/ @)^& (May, 2010)

;+ljwfg;ef ejg cufl8 ;+ljwfg;efsf] Dofb yKgsf nflu bafa:j¿k blnt gful/s ;dfhsf k|ltlglwx¿ . ;dfrf/ k[i7 ^ df

तस्वीर : राजेन्द्र विश्वकर्मा

o; c+sleq

☞ ;+ljwfg lgdf{0f qmddf dxf;+3
☞ klxnf] ljsNk M /fhgLlts ;xdlt
ljrf/ – kß/Tg t'nfw/
☞ ;+ljwfg lgdf{0fdf u};;sf] dxTjk'0f{ e"ldsf5
cGtjf{tf{ – ;ef;b ;Ltf af}8]n
☞ gof“ ;+ljwfgdf ;d]6g' kg]{ blnt ;jfn

;DkfbsLo

;+ljwfg lgdf{0f clxn]sf] k|fyldstf

b]zdf nfdf] ;dob]lv k|d'v /fhgLlts bnx¿aLr ;Qf ;fem]bf/Lsf] ljifonfO{ lnP/ p7]sf] ljjfb / r/d /fhgLlts ;+s6n] @)^& h]i7 !$ ut]leq gofF ;+ljwfg hf/L x'g ;s]g . /fhgLlts ;+s6sf] lgsf; / ;+ljwfg lgdf{0fsf] lg/Gt/tfsf] ljifonfO{ lnP/ ;QfkIf / k|ltkIfaLr ;+ljwfg;efsf] cfo' yKg] jf gyKg] ljifodf cGof]ntfn] 5fPsf] /fhgLlts ult/f]w clGtd 38Ldf cfP/ k|d'v bnx¿aLr ePsf] tLg a'Fb] ;xdlt;Fu} ;+ljwfg;efsf] cjlw Ps jif{ yk x'Fbf nueu d[To'sf] d'vdf k'u]sf] ;+ljwfg;efn] k'ghL{jg k|fKt u/]sf] 5, h'g cfkm}df Ps :jfutof]Uo sbd xf] .

ca k]ml/ cfd g]kfnL hgdfg; ljz]if u/L ;lbof}+b]lv /fHosf] d"nwf/af6 alxis/0fdf k/]sf blnt, dlxnf, cflbjf;L hghflt, dw]zL, ckf+utf ePsf JolQm / k5fl8 kfl/Psf] lf]q, ;d'bfodf pgLx¿sf] xsclwsf/ k'gM gofF ;+ljwfgdf ;'lglZrt x'g] s'/fdf cfzf knfPsf] 5 . g]kfndf ePsf ljleGg P]ltxfl;s cfGbf]ngx¿sf] kl/0ffd:j¿k g]kfnn] nfdf] ;dosf] cGt/fndf lj:tf/}–lj:tf/} sf]N6] km]b}{5 . xfnsf] ;+ljwfg;ef klg ToxL cfGbf]ngsf] k|ltkmn xf] . g]kfnL hgtfsf] rfxgf hglxtsf/L ;+ljwfg lgdf{0fdfkm{t\ blnt, cflb;af;L hghflt, dlxnf, afnaflnsf, ckf+u, k5fl8 kfl/Psf lf]qsf] xsclwsf/ gofF ;+ljwfgdf ;'lglZrt xf]; eGg] 5 .

;+;f/sf h'g–h'g b]zx¿df nf]stflGqs kl/kf6L 5 Tof] b]zsf] cfwf/:tDe eg]s} /fhgLlts bnx¿ x'g\ . bnx¿ ldn]gg\ / lfl0fs :jfy{sf nflu a/flnP eg] d"n'sn] af6f] la/fpF5 / hgtfdf cGof]ntf a9\5 . clxn]sf] k|d'v cfjZostf ;a} /fhgLlts bnx¿ ldn]/ ;+ljwfg ;efdfkm{t\ ;a}nfO{ dfGo x'g] gofF ;+ljwfg lgdf{0f ug'{ xf] . olta]nf ;a} bnn] bnut :jfy{eGbf dfly p7]/ /fli6«o :jfy{sf nflu cf–cfkm\gf uNtL sdhf]/L lagflxrlsrfx6 TofuL ;+ljwfg agfpg h'6\g" kb{5 . k'gM k|fKt o:tf] cj;/nfO{ /fhgLlts bnx¿n] ;b'kof]u ug{ g;Sg] xf] eg] km]l/ klg lgwf{l/t ;doleq ;+ljwfg gaGg] lglZrt k|fo x'g ;S5, h;n] ubf{ xfn;Dd k|fKt pknAwL ;+3Lo nf]stflGqs u0ftGq, wd{ lg/k]lf, 5'jf5'td'Qm /fi6« / l;ª\uf] zflGt k|lqmof g} w/fkdf kg{] 5 . nf]stGq sdhf]/ eof] eg] xfdLn] k|fKt ug]{ clwsf/sf] ;'lglZrttf xF'b}g, clg b]zdf cem} åGå x'g] vt/f a9b} hfg] 5 .

;+ljwfg;ef Dofb ylkP klg /fhgLlts bnx¿sf aLrdf k'gM b]lvPsf] ;Qf ;dLs/0fsf] ljjfbn] ;+ljwfg;efsf] eljio cGof]ndf kg{] xf] ls eGg] vt/f a9\b} uO/x]sf] 5 . To;}n] ;Da4 /fhgLlts bnx¿n] casf lbgdf ;+ljwfg lgdf{0fsf nflu kl/kSjtf b]vfpg h?/L 5 . hgtfnfO{ ;jf]{k/L 7fgL ;+ljwfg lgdf{0fdf pgLx¿sf] xsclwsf/ ;'lglZrt\ ug{] jfrf ub}{ cufl8 a9g' k5{ . ylkPsf] Dofbleq ;+ljwfg ag]g eg] cfkm\gf] / b]zsf] cl:tTjdfly g} k|ZglrGx nfUg ;Sg] uDeL/ kl/l:yltnfO{ /fgLlts bnx¿n] ;dod} dgg\ ug}{ kb{5 . b]z / hgtfsf] ck]Iffadf]lhdsf] ;+ljwfg agfpgsf nflu s;}n] klg t]/f] d]/f] gegL xfd|f] eGg] p2]Zo lnP/ cl3 a9\g' clxn]sf] ;dosf] dfu xf] .

;+ljwfg lgdf{0fqmddf dxf;+3 MPs ;dLIff

;Nnfxsf/
6]saxfb'/ /}sf
af]daxfb'/ ljZjsdf{
/]0f' l;hfklt
/fdnvg xl/hg
xl/>LkfOnL
u0f]z ljs] b]pNofn
lgd{nf u'Ktf jfbL

k|wfg ;Dkfbs
tLy{ ljZjsdf{

;Dkfbs
;'dg kf}8]n ljs]

j'n]l6g ;+of]hs
w|'j/fh uf}td ljs]

ljz]if ;xof]uLx¿
s[i0f uxt/fh
;~ho kf;L
e/tGof}kfg]
uf]ljGb wjn
d'Ggfk|;fb xl/hg
/fh]Gb| ljZjsdf{

Joj:yfkg
ltns >LkfOnL
bLksgjkfnL

k|sfzs
blnt u}/;/sf/L
;+:yfdxf;+3
;fg]kf, nlntk'/

k|sfzg ;xof]uL
P;kL;aLPg÷d'Pg8LkL
k'Nrf]s, nlntk'/

;'dg kf}8]n las]
sfo{qmd;+of]hs

देशका प्रमुख राजनीतिक दलहरूबीच सत्ता साझेदारीको चरम विवादका कारण झण्डै विघटनको संघारमा पुगेको संविधानसभाले अन्ततः पुनर्जीवन पाएको छ । सदियौंदेखि पछाडि पारिएका दलित समुदायलगायत उत्पीडित तथा उपेक्षित समुदायको हकअधिकार नयाँ संविधानमा सुनिश्चित हुने कुरामा फेरि आशा पलाएको छ ।

दलित समुदायको हकअधिकार स्थापनाका लागि निरन्तर क्रियाशील दलित गैरसरकारी संस्था महासंघले संविधानसभामार्फत् दलितमुखी संविधान निर्माणका लागि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको सबैलाई अवगत नै छ । महासंघको नेपालगञ्जमा भएको पाँचौ साधारणसभाले जारी गरेको घोषणापत्रमा देशमा तत्कालीन समयमा बढ्दै गइरहेको जनविद्रोहलाई दिगो शान्तिमा स्थापना गर्न संविधानसभा एकमात्र विकल्प रहेको ठहर गरेको थियो ।

द्वन्द्वकालीन अवस्थामा पनि राज्य र विद्रोही पक्षहरूबीच वार्ताको माध्यमबाट दिगो शान्ति प्रकृयालाई अगाडि बढाउन नागरिक समाजको तर्फबाट महासंघले मध्यस्थकर्ताको भूमिका खेलेको थियो । जनआन्दोलन-२ मा निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्य, गणतन्त्र स्थापना र संविधानसभामार्फत् दिगो शान्ति ल्याउन महासंघले आफ्ना सदस्य संस्थाहरूलाई देशव्यापी रूपमा परिचालन गरी जनआन्दोलनको मूल उद्देश्य प्राप्तिका लागि महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको थियो । यसै क्रममा देशका धेरै स्थानहरूमा महासंघ र यसका सदस्य संस्थासंग सम्बन्धित पदाधिकारीहरूले जनआन्दोलनमा व्यापक सहभागिता जनाउँदै गिरफ्तारीसमेत दिएका थिए । संविधानसभाको निर्वाचनलाई निर्धारित समयमै सम्पन्न गराउन देशका प्रमुख राजनीतिक दलहरूलाई महासंघले निरन्तर दबाब सिर्जना गरिरहेको थियो । संविधानसभालाई शुरुदेखि नै दलितमुखी बनाउनका लागि महासंघले रणनीतिक दस्तावेजहरूमा संविधान निर्माणसँग सम्बन्धित कार्ययोजना बनाएर संविधान निर्माणमा टेवा पुऱ्याउने गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । संविधानसभाजस्तो गहन विषयमा दलित समुदायको जनचेतनालाई अभिवृद्धि गर्न निर्वाचनपूर्व नै महासंघले देशभरी नागरिक तथा मतदाता शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरेको थियो । सँगसँगै निर्वाचनलाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न नागरिक समाजको तर्फबाट पर्यवेक्षकको भूमिका निभाएको थियो ।

निर्वाचनका क्रममा राजनीतिक दलहरूका घोषणापत्रमा दलित समुदायका सरोकारका विषयहरूलाई अत्यधिक मात्रमा उल्लेख गर्न महासंघले लिखित सुझाव दिएको थियो । राजनीतिक दलहरूसँग अन्तर्क्रिया/छलफल गरी दलित सवाललाई समेट्न दबाब दिएको थियो । सविधानसभाको निर्वाचनपश्चात् महासंघले राजनीतिक दलहरूको घोषणापत्रहरूलाई दलित दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गरी दलित सवालहरूप्रति गरेका प्रतिबद्धताहरूलाई संकलन गरेर प्रकाशित गरेको थियो । सोही प्रकाशनमार्फत् दलहरूलाई दलित सवालप्रति इमान्दार बनिदिन खबरदारी गर्दै आइरहेको छ ।

नयाँ संविधानमा दलित समुदायका एजेण्डाहरू समावेश गर्न तथा संविधानसभालाई सुझावहरू पेश गर्नका लागि विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग जिल्ला, क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय स्तरमा कार्यशाला गोष्ठीहरू संचालन गरिएको थियो । प्राप्त सुझाव तथा एजेण्डाहरुलाई पुस्तकको रूपमा प्रकाशन गरी सम्पूर्ण सभासदहरूलाई प्रदान गरिएको थियो । संविधानसभाले तय गरेको कार्ययोजनाअनुरूप संविधान निर्माणका हरेक प्रक्रियामा महासंघले दलित सवाललाई सम्बोधन गराउनको निम्ति प्रभावकारी भूमिका खेल्दै आइरहेको छ ।

संविधानसभाका विभिन्न विषयगत समितिहरूअन्तर्गत दलित समुदायको सवालहरूलाई विषयगत प्रतिवेदनहरूमा समेट्नका लागि सभासद्हरूसँग निरन्तर लबिङ, ज्ञापनपत्र बुझाउने, छलफल तथा अन्तक्रियात्मक कार्यक्रमहरू निरन्तर भइरहेको छ । संविधानसभा र नागरिकस्तरबाट गरिएको जनमत संकलनमा पनि महासंघले आफ्ना सदस्य संस्थाहरूलाई देशभरी परिचालन गरी सभासदहरूलाई सुझाव संकलनको काममा महत्वपूर्ण सहयोग गरेको थियो । जनताबाट प्रत्यक्ष रूपमा सुझावहरू संकलन गरिएपछि संविधानसभाका विभिन्न विषयगत समितिहरूले तयार पारेको प्रतिवेदनहरूलाई महासंघले दलित समुदायको दृष्टिकोणबाट समीक्षा तथा विश्लेषण गरी त्यसलाई थप दलिमुखी बनाउन विषयगत समितिहरूसँग लविङ गर्ने, ज्ञापनपत्र बुझाउने तथा अन्तर्क्रिया, छलफल गरेको थियो । संविधानसभामार्फत् नै संविधान बनेका अन्य देशहरूका अनुभवहरूलाई हाम्रा सभासद्हरूसमक्ष पुऱ्याउन २००८ को डिसेम्बर महिनामा एक अर्न्तराष्ट्रिय सेमिनारको आयोजना गरेको थियो । जसमा मुख्य गरी दलित तथा उत्पीडित, उपेक्षित र सीमान्तकृत समुदायको मुद्दाहरूलाई भारतको संविधानमा उल्लेख गराउनको लागि के कस्ता पहलहरू भए र त्यसलाई संविधानमा कसरी सुनिश्चित गरियो भन्ने अनुभवहरूका बारेमा जानकारी गराउने प्रयास गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा नेपालका प्रमुख राजनीतिक दलहरूका प्रनितिधिहरूले दलित सवालको सुनिश्चितताका आफूले खेलेको भूमिका र भावी कार्ययोजना प्रस्तुत गरेका थिए । भारत र नेपालका संविधानविदहरूले आ-आफनो देशका संविधान निर्माण प्रक्रयाका अनुभवहरू तथा दलित सवाल सुनिश्चितताको लागि सभासदहरूले खेल्नु पर्ने भूमिकामाथि कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गरेका थिए । अमेरिका र डेनमार्कबाट कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरू र अर्न्तराष्ट्रिय मानवअधिकारवादी प्रतिनिधिहरूले पनि नयां संविधानमा दलित सवालको सुनिश्चितताको लागि सुझावहरू दिएका थिए । महासंघले नागरिक समाजसँग आबद्ध विभिन्न संघ-सस्थाहरूसँग सञ्जाल निर्माण गरी संविधानसभालाई खबरदारी र नागरिकका हकअधिकार सुनिश्चताका लागि दबाब सिर्जना गरिरहेको छ ।

ultljlw

संविधान निर्माणको पछिल्लो चरणसम्म आइपुग्दा महासंघले संविधानसभाका विभिन्न विषयगत समितिहरूद्वारा तयार पारिएका प्रतिवेदनहरूमा जनताका हक,अधिकारसंग सम्बन्धित विषय वस्तुहरूलाई 'लोकतान्त्रिक सम्वाद' कार्यक्रममार्फत् पुनः जनतासमक्ष पुऱ्याउने काम गरिरहेको छ । यसै क्रममा महासंघले मस्यौदामा उल्लेखित विषय वस्तुहरूउपर थप सुझाव संकलन गरी नागरिकका हकअधिकारलाई नयाँ संविधानमा समेट्नका लागि संविधानसभा समक्ष पेश गर्ने तयारी गरिरहेको छ ।

;+ljwfg lgdf{0fdf u};;sf] dxTjk''0f{ e"ldsf 5

;ef;b ;Ltf af}8]n, P g]skf dfcf]jfbL

नेपालको इतिहासलाई हेर्दा जुनसुकै शासकले आफ्नो शासन संचालन गर्दा, चाहे बाईसे, चौबीसे राज्य होस वा राणकाल होस् अथवा शाहकाल होस्, कुनै पनि कालमा दलित समुदायको उत्थान र उन्नतिको मार्ग देखा परेन, किनकि राज्य संचालनमा दलित समुदायको सहभागिता थिएन । राज्यका कुनै शासकले दलित समुदायलाई तत्कालीन अवस्थामा जातीय भेदभाव तथा छुवाछुतको आधारमा दास बनाई राखे । नेपालमा भएका जनुसुकै आन्दोलनमा पनि दलित समुदायको अति महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । तर त्यो भूमिकालाई यो देशका शासकले कहिल्यै पनि मर्यादित आँखाले हेर्न सकेनन् । जेहोस् २०६२/६३ को आन्दोलनले गर्दा दलित समुदायले केही भएपनि राहतको सास फेर्न पाएको छ । यो आन्दोलनले गर्दा हालको संविधान निमार्ण गर्ने सभामा विभिन्न राजनैतिक दलहरूले बाध्यतावस दलित समुदायलाई पनि समानुपातिक र प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणालीबाट सहभागी गराउनु परेको छ । प्रस्तुत छ, यही क्रममा एकीकृत नेपाल कम्युनिष्ट पार्टीसँग आबद्ध सभासद सीता बौडेलसँगको कुराकानी ।

;+ljwfg;efdf tkfO{sf] e"ldsf s:tf] /x\of] <

खास गरी आफ्नो विषयगत समितिमा आधारित तथा आफ्नो विषयमा परेका कुराहरूमा केन्द्रित हुनु पर्ने हुन्छ । यसमा दलित सभासदको सवालमा भन्नुपर्दा दलित समुदायका हक, हित तथा मुक्तिका कुराहरूलाई संविधानमा लिपिबद्ध गराउने भन्ने पहिलो प्राथमिकता हुन्छ ।

दोस्रो, प्राथमिकता भनेको आम जनताबाट संकलन भएका सुझावहरूलाई संविधानमा समेटिनु पर्छ भन्ने हो । त्यो काम हामीले पुरा गरेका छौं । तेस्रो, विभिन्न गैरसरकारी संघ, संस्थाहरूबाट आएका सुझावहरूलाई सम्बोधन गर्ने तथा आम नेपाली जनताका सवाललाई हेरेर उनीहरूको इच्छा आकांक्षालाई कसरी पुरा गर्न सकिन्छ भन्नेमा हामी चिन्तित छौं । दलितका लागिमात्र होइन, आम जनताले दिएको सुझावलाई फेरि जनतासमक्ष पुऱ्याउने तथा हामीले यो विषयमा यी कुराहरू लेखेका छौं, हामीले केही छुटायौं कि, भनेर जनतामा पुनर्विचार गर्न सुझाव लिएर जान्छौं र त्यसलाई पूर्ण बनाउने काम गर्छौं ।

अब पाँचौ महत्वपूर्ण कुरा, विभिन्न विषयगत समितिमा पनि सामूहिक छलफल गरी छुटेका कुरा थप्ने र राम्रा कुरालाइ अझैं राम्रा कसरी बनाउने भन्नेबारे पनि छलफल गर्नु पर्छ । यदि छुटेका कुरा छन् भने थपेर अगाडि बढ्ने कुरामा फरक विषयगत समितिमा पनि पहल गर्ने काम भएका छन् । यसरी दलित मात्र होइन, सम्पूर्ण नेपाली जनताका हकाधिकार सुरक्षित गर्नु पर्छ भन्नेमा हाम्रो भूमिका रहन्छ ।

P3f/j6f ljifout ;ldltn] tof/ kf/]sf d:of}bfdf blntsf ;jfnx¿ slt ;d]l6P / slt5'6]eGg] nfU5<

एघारवटा विषयगत समितिहरूमध्ये मौलिक अधिकार तथा निर्देशाक सिद्धान्त समिति पनि एक हो । त्यो समितिभित्र हामीले सकेजति दलितका हक अधिकार सुनिश्चित गरेका छौं भन्ने लाग्छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा, हामीले

> u}/;/sf/L ;+3–;+:yfx¿n] gofF ;ljwfg lgdf{0f k|lqmofdf dxTjk''0f{ e"ldsf v]n]sf 5g\ eGg] dnfO{ nfU5 . pgLx¿n] xfdL ;ef;bx¿nfO{ ykphf{ tyf k[i7kf]if0f k|bfg u/]sf 5g\ . :ynut k|ltj]bg;d]t tof/ kf/]/ h'g ;Nnfx / ;'emfj cfPsf 5g\, tL cfkm}df dxTjk''0f{ 5g\ .

मौलिक हक भित्रै दलित समुदायका हक भनेर राख्न सफल भएका छौं। जसमा त्यो भनेको राज्यका विरुद्ध जनताले पाउने अधिकार हो। हामीले राज्यका हरेक निकायमा समावेशी प्रतिनिधित्वको कुरा उठाएका छौं। जसमा न्यायपालिका, कार्यपालिका र व्यवस्थापिका तथा

cGtjf{tf{

सुरक्षा निकाय र सेनामा समेत समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गरेका छौ। अर्को कुरा, हिजोका शासकले सार्वजनिक स्थानमा मात्र छुवाछूत गर्न नपाइने भनेर जुन लेखेका थिए, जसले घरमा गर्न पाउने भन्ने आशयको कानुन बनाएका थिए। तर हामीले कुनै पनि स्थानमा छुवाछुत गर्न नपाइने भनेर उल्लेख गरेका छौं। दलित समुदायलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षामा सकरात्मक विभेदका आधारमा अवसरहरू प्राप्त गर्ने हक सुनिश्चित गरेका छौ

;+ljwfg lgdf{0f k|lqmofsf ;jfndf blntk|lt /fhgLlts bn / ltgsf g]tfx¿sf] e"ldsf s:tf] kfpg' eof] <

संविधान निमार्ण प्रक्रियाका सवालमा बाहिरबाट हेर्दा सबै दल तथा तिनका मुख्य नेताहरू गम्भीर भए जस्तो देखिए पनि भित्री रूपमा जेठ १४ भित्रै संविधान बन्नु पर्छ र त्यो दलित मुखी तथा जनमुखी सविधान बन्नु पर्छ भन्नेमा सबै दलका नेताहरू गम्भीर छैनन् । १०औं हजार नेपालीको रगतभित्र ११ सय भन्दा बढी दलित समुदायको रगत बगाएर ल्याएको सविधान सभाप्रति माओवादीको जति माया छ अरु पार्टीको त्यति नभएको हो कि भन्ने महशुस हुन्छ । त्यसका लागि माओवादी पार्टी र नेताहरू बढी चिन्तित छन् । जनसंविधान कसरी निर्माण गर्ने र हाम्रो अनि राम्रो संविधान कसरी निर्माण गर्ने भन्ने बारे माओवादी पार्टी र नेता मात्र होइनन्, सभासद पनि बढी चिन्तित छौं । अन्य दलका नेताहरू सधैं सत्तामा जान पाइयोस र विभिन्न वर्ग र क्षेत्रका जनताहरूलाई अझैं पनि दबाएर राख्न सकियोस भन्ने पक्षमा छन्, हामी त्यसो गर्न दिदैनौ । ब्राह्मणवादी चरित्र भएका दल र नेताहरूले हिजो जनतासामु गरेका प्रतिवद्धता पुरा गर्न सकेका छैनन् ।

blnt;"u ;DalGwt u}/;/sf/L ;+3–;+:yf tyf /fhgLlts bn ;Da4 e|ft[;+3–;+u7gsf] e"ldsf s:tf] kfpg' eof] <

गैरसरकारी सघं, संस्थाहरूले नयाँ सविधान निर्माण प्रक्रियामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् भन्ने मलाई लाग्छ । उनीहरूले हामी सभासदहरूलाई थपउर्जा तथा पृष्ठपोषण प्रदान गरेका छन् । यद्यपी उनीहरूले भने जस्तो सबै कुरा उल्लेख गर्न त संभव छैन । तर स्थलगत प्रतिवेदन समेत तयार पारेर जुन सल्लाह र सुझाव आएका छन्, ती आफैमा महत्वपूर्ण छन् । दलित हक अधिकारप्रति उनीहरू पनि चिन्तित छन् भन्ने देखाउँछ । त्यसै गरी दलका भातृ संघ, संगठनको भूमिका पनि महत्वपूर्ण नै छ । तर जति हुनु पर्ने थियो त्यति भने छैन ।

;+ljwfgdf blntsf] :yfg s] x'G5 <

यसमा सवैभन्दा बढि विवाद र समस्या माओवादीले उत्पन्न गरेको छ । जातीयताको आधारमा अग्राधिकार दिने भनेर जुन हल्ला फैलाईयो, त्यसले अहिले ठूलो समस्या निम्त्याएको छ । अनेकतालाई एकतामा बाँधेर बसेको नेपाली समाजमा सबै मिलेर जानु पर्छ र समानुपातिक प्रतिनिधित्वको आधारमा संघीयतामा जानु पर्छ भने सबैले बराबरी अधिकार पाउनु पर्छ । दलितले पनि सबैको आधारमा अधिकार पाउंछन् ।

klxnf] ljsNk M /fhgLlts ;xdlt

• kß/Tg t'nfw/

हिजो जे भयो भयो, अब चाहीँ त्यसलाई सुधार गर्ने हाम्रो दायित्व हो । यदी हामीले हाम्रो दायीत्वलाई विर्सियौं भने मुलुकमा न स्थायी शान्ति हुन्छ, न गणतन्त्रलाई स्थागत गर्न सकिन्छ ।

माओवादीको १० वर्षे जनयुद्ध ०६२/०६३ को आन्दोलन र जनताको शान्तिपूर्ण आन्दोलनका कारण मुलुकमा परिवर्तन भएको छ । जनताको बलबाट स्थापना भएको लोकतान्त्रिक गणतन्त्र संक्रमणकालिन अवस्थाबाट गुज्रिरहेको अवस्था छ । जनताले चाहेको संविधानको निर्माण, संघीय राज्य स्थापना, आदि हुन बाँकी छ । तत् विषयहरूको टुङ्गो नलागेसम्म मुलुकमा संक्रमणकाल बाँकी नै रहन्छ । यो संक्रमणकालमा जनताको भावना पुरा हुन सक्दैन । राजनीतिक दलहरू नेपाली जनता, परिवर्तित व्यवस्था र मुलुकप्रति गम्भीर भएर लाग्नु पर्ने हो । उहाँहरू राजनितिक दलका नेता प्रति गम्भीर हुने हो भने यो स्थिति लामो समयसम्म रहँदैन भन्ने लाग्छ ।

यो संक्रमणकालिन अवस्था तत्काल अन्त्य नहुनुमा सबैको उत्तिकै भूमिका छ । संविधानसभाको म्याद हुँदै अर्थात थमिनु अगाबै संविधान बन्न सकेको भए शान्ति प्रक्रिया निष्कर्षमा पुग्ने बेला हुन्थ्यो । त्यसको प्रमुख कारण भनेको मुख्य तीन दलको घमण्ड नै हो । एनेकपा माओवादी, नेकपा एमाले र नेपाली काँग्रेस मिलेर वा पारस्परिक विश्वासका आधारमा अगाडि बढ्नु पर्ने हो । यदी उनीहरू बीचमा विश्वास बढ्न सकेको भए यतिबेला संविधान बनेको हुन्थ्यो । शान्ति प्रक्रिया निष्कर्षमा पुग्ने र आपसी विवादको अन्त्य भएर मुलुकले नयाँ गति लिन्थ्यो तर त्यो हुन सकेन । तत्काल कुरा गर्ने हो भने पनि संविधानसभाले दुई वर्षको अवधीमा पनि संविधान लेख्न सकेनन् । म्याद थपिने सवालमा १४ गते रातीसम्म पनि म्याद थपिने या नथपिने बारे निश्चित भइसकेको थिएन । अन्तिम समयमा आएर सहमति भयो । त्यो सहमति ढिलै भए पनि सही थियो । त्यसको भोलिपल्टदेखि नै प्रधानमन्त्रीको राजिनामा, सेना समायोजन वा शान्ति प्रक्रियाका मुद्दा पहिला भन्ने विषयमा दलहरूबीच फेरि विवादित बन्छन् । त्यसकारण संक्रमणकाल लम्बिनुमा तीनै तीन पार्टीहरू बढी जिम्मेवार देखिन्छन् ।

‘घुमिफिरी रुम्जाटार’ भने जसरी नै तीन पार्टीहरूले परस्पर विश्वासको आधारमा सहमति गर्न सकेनन् भने अब पनि संविधान लेखिदैन । किनभने संविधानमा उल्लेख गरिनुपर्ने गम्भीर विषयमा सहमति कायम हुन बाँकी छ । संघीयता कै सवालमा माओवादीले जातीय पहिचान र सामर्थ्य सहितको प्रदेशको प्रस्ताव ल्याएको छ भने नेपाली काँग्रेसले जातीय पहिचानको आधारमा कुनै पनि प्रदेश विभाजन गरिनु हुदैन भन्ने अडानमा छ । त्यसै गरी शासकीय स्वरूपको सवालमा एकीकृत नेकपा माओवादी राष्ट्रपतीय पद्धतिको पक्षमा देखिएको छ भने नेपाली काँग्रेस चाहीँ पुरानै अर्थात संसदीय व्यवस्था हुनुपर्ने अडानमा कायम छ । यहाँ यस्ता मुद्दाहरू पनि छन्, जहाँ यी पार्टीहरूबीच सहमति हुनु स्वाभाविक हो । तत्कालको सवालमा पनि सहमतिको आधारमा प्रधानमन्त्रीको राजिनामा, शान्ति प्रक्रियालाई निष्कर्षमा पुर्‍याउनको लागि माओवादी लडाकुहरूको समायोजना वा पुनर्स्थापना वेपत्ता परिवारसँग सम्बन्धित आयोग, माओवादीका सामाजिक रूपान्तरण वा आर्थिक रूपान्तरणका कार्यक्रम आदि सवालहरूमा मतऐक्यता हुन सकिरहेको छैन । त्यसकारण संविधान लेखन र शान्ति प्रक्रियालाई तार्किक निष्कर्षमा पुर्‍याउनका लागि दलहरूले अत्यन्तै गम्भीरताका साथ लाग्नु पर्दछ । निरन्तर वार्ता गरेर सहमतिमा पुग्नु पर्दछ । यदि यस्तो हुन सकेन भने संविधान पनि नलेखिने र देशमा अनेकौं खाल द्वन्द्वहरू चर्किरहने सम्भावना छ । हुन त, शान्तिपूर्ण आन्दोलन हिंसामा परिणत भएको इतिहास छ । नेपाली जनताले कुनै पनि आन्दोलन शान्तिपूर्ण रूपमा होस् र निष्कर्ष पनि त्यही रूपमै होस भन्ने चाहेका छन् । त्यसमा यी ठूला तीन दलको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

ljrf/

□□□

;+ljwfg n]vg / zflGt k|lqmofnfO{ tfls{s lgisif{df k'¥ofpgsf nflu bnx¿n] cToGt} uDeL/tfsf ;fy nfUg' kb{5 . lg/Gt/ jftf{ u/]/ ;xdltdf k'Ug' kb{5 . olb o:tf] x'g ;s]g eg] ;+ljwfg klg gn]lvg] / b]zdf cg]sf} vfnsf åGåx¿ rls{/xg] ;Defjgf 5 .

बहुभाषा, बहुजाती, भौगोलिक विविधता नेपालको पहिचान हो । उत्पीडन र शोषणबाट मुक्ति, न्यायसहितको स्थायी शान्ति, समावेशी लोकतन्त्र लगायत अहिलेको अपरिहार्य आवश्यकता हो । त्यसकारण राजनीतिक दलहरूले नेपाली जनताको आकांक्षा, चाहाना एवं राष्ट्रिय आवश्यकतालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ । दलहरूले भिन्न भिन्नै दर्शन र सिद्धान्त बोकेको भएपनि तत्कालको आश्यकतालाई ध्यान दिन सक्नुपर्छ । यदि नेपाली जनताको भाग्य र भविष्यलाई काँधमा बोकेर हिडेका दलहरूले आफनो जिम्मेवारी पुरा गर्न सकेनन् भने देशमा भयभहको अवस्था आउन सक्छ । त्यस्तो अवस्था आउन दिनु हुँदैन ।

संविधान निर्माणको समय सीमा तोकिए पछि नै सहमतिको मार्ग रोज्न हामीले आग्रह गरेका थियौं । हाम्रो आग्रहलाई एक पछि अर्को गर्दै लत्याइयो । अहिले पुन : एक वर्ष म्याद थपिएको छ । यो एक वर्षको अवधीमा नेपालको राष्ट्रिय अखण्डता, राष्ट्रिय स्वाधिनताको रक्षा, नेपाली जनताको अथाह भावना र चाहानालाई पुरा गर्नका लागि लोकतान्त्रिक संविधान निर्माण हुन जरूरी छ । सबै नेपाली जनताले हाम्रो संविधान भनेर ग्रहण गर्न सक्ने संविधान बन्नुपर्छ । सबैले अहिलेको जस्तै अडान राख्ने हो भने त्यस प्रकारको संविधान बन्न सक्दैन । त्यसकारण पनि बढ्दो अविश्वासलाई तोड्न जरूरी भइसकेको छ । अहिलेको राजनीतिक गतिरोधलाई अन्त्य नगर्ने हो भने केही कुरा सम्भव छैन भन्ने कुरा विगतले देखाइसकेको छ ।

अब जसरी पनि थपिएको समयमा संविधान निर्माण गरिनुपर्छ । अब पनि थपिएको समयमा संविधान बन्न सकेन भने मुलुकको स्थिति एकदमै जटिल बन्ने छ । त्यसकारण मुलुकमा उत्पन्न हुन सक्ने जटिलतालाई रोक्न जिम्मेवारी फेरी पनि दलहरू कै हुनुपर्ने छ । यसले हामीले निरन्तर रूपमा दवाव दिई रहन जरूरी छ । दलहरूबीच एक्लै बसेर गरेको सहमति कार्यान्वयनमा वारम्वार जटिलता देखिने गरेकाले नागरिक समाजले इमान्दारिताका साथ मध्यस्थकर्ताको निर्वाह गर्नुपर्छ । अहिलेको आवश्यकता भनेको साँची बस्ने वा परिवेक्षण गर्ने मात्रै होइन् बलियो र सवल मध्यस्कर्ताको छ । यसको अभावमा १२ बुदे सहमतिका धैरे जसो बुदाहरू कार्यान्वयन हुन सकेन् । त्यसकारण हामीले विगतबाट पाठ सिक्नु पर्छ विगतबाट पाठ नसिक्ने हो भने मानवताको कुनै अर्थ रहन्न् ।

(तुलाधर मानवअधिकारकर्मी हुन्)

lhNnf ultljlw

kl/of]hgf kl/ro M

लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक नेपालको नयाँ संविधान निर्माणको क्रममा सहभागितामूलक संविधान निर्माणमा सहयोग पुचाउने उद्देश्यले एसपिसिविएन/युनएडिपी को आर्थिक सहयोगमा दलित गैरसरकारी संस्था महासंघले नेपालको लुम्बिनी अञ्चलका चारवटा जिल्लाहरू : अर्घाखाँची, रूपन्देही, कपिलवस्तु र नवलपरासीमा "लुम्बिनी अञ्चलमा मस्यौदा संविधानमाथि लोकतान्त्रिक संवाद" नामक परियोजना डिसेम्बर २००९ देखि आफ्ना जिल्ला शाखाहरू तथा सदस्य संस्थाहरू मार्फत् सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। यस परियोजनाको मुख्य उद्देश्य संविधान सभाका दशवटा मूल विषयगत समितिद्धारा जारी गरिएको अवधारणापत्र र प्रारम्भिक मस्यौदाको प्रतिवेदन उपर ग्रामिण स्तरीय र निर्वाचन क्षेत्र स्तरीय लोकतान्त्रिक संवाद सञ्चालन गर्नु हो। साथै यसमा जनताका थप सरोकारहरू सहित सुझाव सङ्कलन गरी त्यसलाई संवैधानिक भाषामा रूपान्तरण गरेर संविधान सभामा बुझाउनु हो। यस परियोजनाको मूल लक्ष्य आम नेपाली जनतामा नेपालको वर्तमान संविधान निर्माण प्रकृयाका बारेमा सु-सूचित गर्नका निम्ति नागरिक शिक्षा प्रदान गर्नु र मूल संवैधानिक समितिद्धारा जारी गरिएको अवधारणापत्र र प्रारम्भिक मस्यौदा प्रतिवेदन अन्तर्गतका संवैधानिक व्यवस्थाहरू जनताको इच्छा, चाहना र माग बमोजिम भए नभएको बारेमा आम जनताका विचार तथा सुझावहरू सङ्कलन गरी सहभागितामूलक प्रकृयाद्धारा जनमुखी संविधान निर्माणमा टेवा पुऱ्याउनु हो।

sd{rf/L cled'vLs/0f a}7s M

परियोजना कार्यान्वयनका लागि बैसाख ८ गते बुटवलमा सबै कर्मचारीहरूको पहिलो बैठक सम्पन्न भएको थियो। बैठकमा विशेष गरी परियोजनाका परियोजना व्यवस्थापक सुमन पौडेलले परियोजनाको प्रकृति, यसका उद्देश्यहरू र ती उद्देश्यहरू प्राप्त गर्नका लागि गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू लगायत बजेटका बारेमा समेत विस्तृत जानकारी दिनु भएको थियो।

;xhstf{sf nflu ;xhLs/0f tflnd

गाविस स्तरीय लोकतान्त्रिक संवाद कार्यक्रमलाई सहजिकरण गर्नका निम्ति सम्बन्धित जिल्लाका निश्चित जनशक्तिलाई सहजकर्ताका रूपमा दक्ष बनाई प्रत्येक गाविससम्म पुग्ने योजना बनाइएको थियो। सोहि योजना अनुसार सबै जिल्लाहरूबाट सहजकर्ताहरूको छनौट गरी उनीहरूलाई

"सहजीकरण तालिम" प्रदान गरिएको थियो। यो तालिम विशेष गरी सहजकर्ताहरूलाई संविधान निर्माण प्रकृया सम्बन्धि संवैधानिक मूल समितिहरूले तयार गरेका अवधारणापत्र र प्रारम्भिक मस्यौदाको प्रतिवेदनमा गरिएका व्यवस्थाहरूका बारेमा ज्ञान अभिवृद्धि गरी फ्लिप चार्टमा भएका विषय वस्तुहरूलाई जनमानस समक्ष सहजिकरण गर्ने सीपको विकास गर्नु थियो। यो "सहजिकरण तालिम" मा चार जिल्लाका ४० जना महिला र ५१ जना पुरुष गरी ९१ जना सहजकर्ताहरूको सहभागिता रहेको थियो। कार्यक्रमको व्यवस्थापन र अनुगमन निरन्तर रूपमा केन्द्रिय तहका कर्मचारीहरूद्धारा गरिएको थियो। त्यसै गरी सहजिकरण तालिम प्रशिक्षणका लागि चारजना स्रोत व्यक्तिहरूको व्यवस्था गरिएको थियो। साथै यो परियोजना संचालन गर्न आर्थिक सहयोग गर्ने एसपिसिविएन/ युएनडिपीको परियोजना समूहद्धारा पनि कार्यक्रमको अनुगमन गरिएको थियो।

सहजिकरण तालिममा सहभागिहरू सक्रिय रूपमा कृयाशील रहेका हुनाले कार्यक्रमले पूर्णरूपमा सफलता हासिल गरी प्रभावकारीताका साथ सम्पन्न भएको थियो।

uflj;:t/Lo nf]stflGqs ;+jfb

सहजिकरण तालिमको परिणामस्वरूप दलित गैरसरकारी संस्था महासंघले बैशाख ३१ देखि जेष्ठ १३ सम्म चारवटा जिल्लाका २६५ गाविसहरूमा "ग्रामीण स्तरीय लोकतान्त्रिक संवाद" कार्यक्रम सञ्चालन गरी सम्पन्न गरेको छ। कार्यक्रममा नागरिक समाजका व्यक्ति, विभिन्न राजनीतिक दलका नेताहरू, विभिन्न पेशामा संलग्न पेशाकर्मीहरू र ग्रामीणबासीहरूको उल्लेख्य उपस्थिति रहेको थियो। कार्यक्रमका सहभागिहरूद्धारा कार्यक्रमको महत्वलाई निकै सहृदयताका साथ प्रशंसा

क्रमशः पृष्ठ ६ मा

;+ljwfg;efsf] Dofb yKg gful/s ;dfhsf] wgf{

विघटनको संघारमा पुगेको संविधानसभाले अन्ततः एक वर्षको लागि पुर्नजीवन पाएको छ। नेपाली जनताले ६० वर्षको अनवरत संघर्षबाट प्राप्त गरेको संविधानसभा दुई वर्ष पछि उपलब्धी विनानै विघटनमा पुगेको स्थितिमा यसको समयावधि बढाएर भएपनि नयां संविधान जारीको निम्ति सडकमा विभिन्न नागरिक समाज, मानवअधिकारकर्मी तथा सर्वसाधरणहरूको दवाव रह्यो।

समाजमा हरेक क्षेत्रबाट छुवाछूतको मार खेपिरहेको दलितको नागरिक समाजको नेतृत्व गरिरहेको दलित गैरसरकारी संस्था महासंघले शान्ति प्रकृया तथा नयां संविधान सुनिश्चितको लागि खवरदारी लेखिएको व्यानरसहित दलित समुदायको मुक्तिको निम्ति नयां संविधान जसरी पनि जारी गराउन र दलितमुखी संविधान निर्माणको निम्ति विहानैदेखी संविधानसभा अगाडी धर्ना दिएको थियो। सहमति जुटाउन प्रमुख तीन दलको शीर्षस्त नेताहरू विहानै देखी संविधानसभा हलभित्र जम्मा भएपनि कुनै सहमतिको लक्षण नआएकोले सहमतिको पर्खाईमा बसेका नागरिकहरू भ्ने संविधानसभा हलबाहिर बाट चर्का चर्का नारासहित धर्नामा संलग्न थिए। सदियौं वर्षदेखी पछाडी पारिएको समुदाय दलित समुदायको हक अधिकार नयां संविधानमा सुनिश्चितको निम्ति र दलितमुक्तिको अन्तिम विकल्प भनेको नयां संविधान भएकोले पनि यो समुदायको निम्ति संविधानसभाको विघटन हुनु भनेको फेरिपनि दलित समुदायमा ठूलो ढक्का पुग्नु धर्नामा सहभागीहरूको थम्याइ थियो।

आफैले तोकेको समयावधी भित्र नयां संविधान बनाउन असक्षम भएपछि अन्तिम घडीमा संविधान संसोधन गर्दै संविधानसभाको म्याद थप्ने कुरामा प्रमुख दलहरूवीच सहमति जुटाउन वैठकमा जुटिरहेका देखीएता पनि सर्वसाधरणहरूको विश्वासमा भने शकां उब्जदै गइरहेको देखिन्थ्यो। जसको कारण संविधानसभा परिसरमा विभिन्न चर्का नारावाजीहरूका साथ म्याद थप्न दवाव दिइरहेको पाइन्थ्यो। नागरिक समाजको यो दवावले अन्ततः संविधासभाको म्याद सकिन २० मिनेट छदां सुरु भएको संविधानसभाको बैठकले सरकारी विधेयक पारित गरेपछि संविधानसभाको आयु एक वर्षको लागि बढाएको छ। यो कदमले पुनः समाजमा पछाडी पारिएका समुदाय, वर्ग, क्षेत्र तथा लिंगको सवाल नयां संविधानमा सम्बोधन गर्दै उनीहरूको हक अधिकार सुनिश्चित हुने निश्चित प्राय भए पनि पुर्ण रूपमा ढुक्कताको महशुस गराउन भने प्रमुख राजनीतिक दलहरूको अहिलेको असमझदारीको स्थितिले बताउछ।

ufllj:t/Lo===

गरेका थिए भने संविधान निर्माण प्रक्रिया अन्योलमा रहेकोले आशङ्का समेत प्रकट गरेका थिए। सहभागीहरूले सरकारले पहिले नै सुझाव सङ्कलनको काम गरेता पनि आफूहरूले त्यसको अनुभव गर्नबाट बञ्चित भएकोले यसको सह्रानीयता अमूल्य रहेको कुरा व्यक्त गरेका थिए्। महासंघद्वारा संचालित यस्ता कार्यक्रमहरू मार्फत अझै पनि प्रशस्त मात्रामा जनताका राय, सल्लाह तथा सुझावहरू आएको पाइएको छ। यस कार्यक्रमको प्रभावकारीतालाई सुनिश्चित गर्नका लागि परियोजनाका केन्द्रिय तहका कर्मचारीहरूद्वारा साताभरको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गरिएको थियो। कार्यकमको बारेमा सारसंक्षेपमा भन्नु पर्दा, कार्यक्रम अनुगमनका क्रममा सम्पूर्ण गाविस स्तरीय लोकतान्त्रिक संवाद कार्यक्रम प्रभावशाली रूपले सफल भई सम्पन्न भएको निष्कर्ष गरिएको छ

;~rf/ lf]qdf /]l8of] sfo{qmd æk|lta4tfÆ

महासंघद्वारा सञ्चालित प्रत्येक जिल्लाका सामुदायिक रेडियो एफ.एम.स्टेशनहरूबाट संविधानसभा विशेष रेडियो कार्यक्रम "प्रतिबद्धता" पनि सञ्चालन भइरहेको छ। रेडियो कार्यक्रममा विशेषतः संविधान निर्माण प्रकृया सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरमा भएका गतिविधिहरूलाई समेटी आमजनतालाई सु-सूचित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू प्रसारण गरिएको छन्। कार्यक्रममा प्रसारित जिङ्गलले "गाविस स्तरीय लोकतान्त्रिक संवाद" कार्यक्रममा जनसहभागिता वृद्धि गर्नका लागि निकै प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गरेको थियो। कार्यक्रमको प्रभावकारितालाई सुनिश्चित गर्नका लागि विभिन्न श्रोताबाट लिखित वा मौखिक सल्लाह तथा सुझावहरू पनि आउने गरेका छन्।

;"rgf ! ;"rgf !! ;"rgf !!!

दलित गैरसरकारी संस्था महासंघको चौथो राष्ट्रिय महाधिवेशन यही जेष्ठ २९ र ३० गते काठमाडौंमा आयोजना हुन गइरहेको कुरा महासंघका सम्पूर्ण सदस्य संस्थाहरू तथा सम्बन्धित सरोकारवाला सबैलाई यसै सूचनामार्फत् जानकारी गराउँदै योग्यता पुगेका सदस्य संस्थाहरूलाई सहभागिताको लागि अनुरोध गरिन्छ।

zf/Ll/s lfdtfcg';f/sf] /f]huf/L ;'lglZrt ug{ ;'emfj

slknj:t' lhNnfsf] axfb'/u~hsL $) jiff{o d';ndfg dlxnf ;fdfGo prfOeGbf xf]rf] sbsL l5g . blnt u}/;/sf/L ;+:yf dxf;+3 lhNnf zfvf slknj:t'n] ;+rfng u/]sf] ufllj; :t/Lo nf]stflGqs ;Djfb sfo{qmddf plg klg pkl:yt ePsL lyO{g\ . ;f] sfo{s|ddf pg\n] cfkm' h:tf] ckf+utf -xf]rf] sb_ ePsf JolQmx¿sf nflu /fHon] zf/Ll/s lfdtfg';f/sf] sfo{ ljefhgsf] Joj:yf u/L /f]huf/Lsf] Joj:yf x'g'kg{] egL gof+ ;+ljwfgdf ;'lglZrt ug{ ;'emfj lbPsL 5g\ .

nlhd'g lgzfsf d';ndfg gfd u/]sL tL dlxnf cfk\mgf] ;fgf] sb ePs} sf/0f xfn;Dd klg cljjflxt eO{ afj' cfdf;+u} a:g' k/]sf] hfgsf/L u/fpFb} cfkm' h:tf ckf+u ePsf JolQmx¿nfO{ /fHon] clxn];Dd s'g} lsl;dsf] Joj:yf gu/]sf] / ca aGg] g]kfnsf] gofF ;+ljwfgdf /f]huf/Ld'ns Joj:yfsf] ;'–lglZrttf ul/g'kg{] pgsf] egfO{ 5 . ckf+u JolQmx¿ klg cfTd;Ddfgsf ;fy :jfjnDjL hLjgofkg ug{ ;Sg] / To;sf] Joj:yf /fHon] ug'{ kg]{df hf]8 lb+b} clnslt zfl/l/s c;lfdtf ePs} sf/0f :yfgLo :t/df Hofnf dhb'/L klg gkfpg] u/]sf] b'v];f] JoQm ul/g\ . xfdL zf/Ll/s ¿kn] clnslt sdhf]/ ePklg cfTdan / cfTd ljZjf;df s'g} klg sdL 5}gf} eGg] pgsf] egfO 5 .

dxf;+3 lhNnf zfvfn] ;~rfng ul//x]sf] æufllj;:t/Lo nf]stflGqs;DafbÆ sfo{qmdsf] af/]df cfkm'n] hfgsf/L kfPkl5 pT;fxsf ;fy cfkm\gf] ;'emfj ;+ljwfg;ef;dIf k7fpg] b[9 ljrf/ af]s]/ pgL sfo{qmddf pkl:yt ePsL lyOg\ .

gof" ;+ljwfgdf ;d]6\g'kg]{ blnt ;jfn

k|:tfjgfM

देशमा हालसम्म विद्यमान जातीय विभेद तथा छुवाछुत जन्य व्यवहार गरिएको, दलित समुदायलाई समग्र क्षेत्रबाट पछाडि पारिएको पश्चाताप गर्दै, राज्यलाई अग्रगामी पुनर्संरचना गर्ने कममा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतलाई जघन्य पूर्ण अपराध स्विकार्दै समानता, धर्मनिरपेक्ष, पूर्ण समावेशी, राष्ट्रको निमार्ण गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्दै,

efu—!k|f/lDes,/fi6«M

बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक समानता, स्वतन्त्रता, न्याय, जातीय विभेद र छुवाछूत रहित संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक, धर्म निरपेक्ष, पूर्ण समानुपातिक समावेशी राज्य हो भनि सुझाव दिइएको छ ।

efu—@, gful/stfM

नेपाली नागरिकलाई वंश, थर, उपथरका आधारमा नागरिकता प्राप्त गर्ने हक हुने छ ।

efu—# df}lns xs / st{Jo ;dfgtfsf] xs M

समान्य कानूनको हकमा, धर्म, वर्ण, जात, जाति, जन्म, बंश, पेशा, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, आर्थिक अवस्था, यौनिक अभिमुखिकरण, वैवाहिक अवस्था, मानसिक अवस्था, उत्पत्ति, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था लगायत अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गरिने छैन ।

तर आर्थिक, शैक्षिक, राजनितिक, प्रशासनिक, सामाजिक, साँस्कृतिक दृष्टिले पछाडि परेका महिला, दलित, जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, सिमान्तकृत, अल्पसंख्यक, लोपोन्मुख समुदायको सहभागिता, सशक्तिकरण, किसान, मजदुर, युवा, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, विपन्न वर्ग, मानसिक रूपले अशक्त, असहाय नागरिकको संरक्षण, सम्बर्द्धन, सशक्तिकरण, वा विकासका लागि कानूनद्धारा विषेश व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।

wfld{s :jtGqtfsf] xs M

प्रत्येक नागरिकलाई कुनै पनि धर्मको अवलम्बन, अभ्यास र संरक्षण गर्ने वा कुनै पनि धर्मबाट अलग रहने स्वतन्त्रता हुने छ भनि उल्लेख गरिएको छ । तर कसैले पनि जातीय विभेद र द्धेष फैलाउने, विभेदलाई प्रोत्साहन गर्ने, सार्वजनिक स्वास्थ्य, शिष्टाचार, नैतिकता प्रतिकूल हुने, सार्वजनिक शान्ति भङ्ग गर्ने, धर्म परिवर्तन गर्ने, वा अरुको धर्ममा खलल पुचाउने जस्ता कुनै पनि कृयाकलाप गर्न गराउन पाउने छैनन् ।

सामाजिक न्यायको हक : विगतको राज्य व्यवस्थाको विभेदकारी नीतिका कारण आर्थिक, शैक्षिक, राजनितिक, सामाजिक, प्रशासनिक, साँस्कृतिक रूपले पछाडि परेका महिला, दलित, मधेशी, आदीवासी, जनजाति, सिमान्तकृत समुदायलाई राज्यको हरेक संरचना, सार्वजनिक सेवा तथा अवसरहरूमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागिताको हक हुने छ भनि सुझावमा उल्लेख छ ।

hftLo e]befj tyf 5'jf5"tlj?4sf] xs M

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन विरुद्धको अधिकार ।

क) जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत र यसको श्रोतको रूपमा रहेको वर्ण व्यवस्थाको उन्मूलन गरिएको छ ।

ख) प्रत्येक नागरिकलाई जातीय छुवाछूत विरुद्धको अधिकार हुने छ ।

ग) कुनै पनि व्यक्ति, समूह, संघ, संस्था, निकाय, वर्ग, समुदायले कसैलाई पनि जन्म, वंश, रंग, वर्ण, थर, पेशा, तथा जातजातिको आधारमा कुनै पनि स्थानमा छुवाछूतको भेदभाव, बहिष्कार, प्रतिबन्ध, निषेध, नाकाबन्दी, वा अन्य कुनै प्रकारले उपभोगका कुराहरू वा राज्यका सेवा सुविधाहरू प्रयोग गर्नबाट बन्चित गरिने छैन, गरिएमा कानून बमोजिम दण्डनीय हुने छ ।

घ) जातीय छुवाछूतबाट पिडित व्यक्तिलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार संसदले प्राथमिकताको आधारमा कानून निमार्ण गर्ने छ, भनि सुझावमा उल्लेख गरिएको छ ।

१) दलित समुदाय सम्बन्धि हक : दलित समुदाय माथि कुनै पनि स्थानमा, जातपातको आधारमा छुवाछूत जन्य व्यवहार, अवहेलना, तिरस्कार, बहिस्कार निषेध वा भदेभाव गरिने छैन । यदि कसैले गरेमा सामाजिक अपराध मानी यस्तो कार्य कानून द्धारा दण्डनीय र पिडित व्यक्तिले क्षतिपूर्ति पाउने हक हुने छ ।

२) दलित समुदायलाई राज्यका सबै अङ्ग, निकाय र क्षेत्रहरूमा जनसंख्याको आधारमा समानुपातिक, समावेशीका अतिरिक्त अन्य अवसरहरूमा क्षतिपूर्ति स्वरूप सहभागिता हुने हक हुने छ । क्षतिपूर्ति कानूनले तोके बमोजिम छ ।

३) राज्यद्धारा संचालित सबै संयन्त्रहरू, सरकारी, अर्ध-सरकारी, निजी क्षेत्रका संगठित उद्योग तथा औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूमा दलित समुदायलाई समानुपातिक रूपले रोजगारीमा सहभागी गराईने छ ।

lzIff tyf ;fF:s[lts ;DalGw xs M

१) दलित समुदायका बालबालिकाहरूको लागि अनिवार्य शिक्षा देखि उच्च शिक्षासम्म छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क र गुणस्तरीय शिक्षा पाउने हक हुने छ ।

२) दलित विद्यार्थीहरूको लागि राज्यले स्थानीय तहमा महिला र पुरुषको लागि छात्रबासको व्यवस्था गर्ने छ ।

मौलिक कर्तव्य : १) मानव मानव विच सबै क्षेत्रबाट गरिने जातीय भेदभाव र छुवाछूतको उन्मूलनका लागि कृयाशील हुदै जातको आधारमा छुवाछूत नगर्नु ।

२) मानव उपयोगी परम्परागत ज्ञान, सिप, कला, व्यवसाय

b:tfj]h

लगायतका सबै प्रकारका श्रमको सम्मान गरि प्रोत्साहन र प्रबर्द्धनमा सहयोग पुचाउनु ।

३) भेदभाव रहित समतामूलक समाज निमार्ण गर्न राज्यलाई सहयोग गर्नु ।

efu – $ /fHosf lgb]{zs l;4fGt, gLlt / bfloTjM

१) समाजमा विद्यमान आर्थिक, सामाजिक असमानता हटाई सबै जात, जाति, धर्म, भाषा, वर्ण, क्षेत्र, समुदायका बीच समन्वय कायम गरी न्याय र नैतिकतामा आधारित स्वाथ्य, मर्यादित जीवनको स्थापना, छुवाछूत मुक्त राज्य प्रणालीमा दलित समुदायको सर्वाङ्गीर्ण विकासका लागि विषेश व्यवस्था गर्नु राज्यको सामाजिक उद्देश्य हुने छ ।

२) राज्यका सबै अङ्ग र तहमा सबै जात जातीको समान पहुँच र प्राकृतिक श्रोत साधनको समान रूपले बाँडफाँड गरिनेछ ।

राज्यका नीति : गाँस, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगार, मनोरञ्जन लगायत मानव जीवनका आधारभूत आवश्यकता पुरा गर्नको लागि राज्यद्धारा विषेश व्यवस्था गरी दलित, जनजाती, मधेशी, सिमान्तकृत, गरिबीको रेखामुनी रहेका मजदुर, किसानको उत्थान गर्दै विकास गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने छ ।

राज्यको दायित्व : वर्गीय, जातीय, भाषिक, लैङ्गिक, साँस्कृतिक, धार्मिक र क्षेत्रीय भेदभावको अन्त्य गर्दै, महिला, दलित, जनजाती, मधेशी, उत्पीडित, अल्पसंख्यक र क्षेत्रीय रूपमा पछाडि परेकाको समस्याहरूलाई सम्बोधन गरि गाँस, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा, , र रोजगारीमा राज्यका सबै तह र अंगहरूमा दलित समुदायलाई समानुपतिक सहभागिताको अधारमा सहभागी गराउने नीति लिने छ ।

efu–%

(कार्यपालिका), उप-राष्ट्रपति : राष्ट्रपति र उप-राष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्दा दलित, महिला, आदिबासी, जनजाती, मधेशीको अनिवार्य प्रतिनिधित्व गरिने छ ।

मन्त्री परिषदको गठन : संघीय मन्त्री परिषदको उप-प्रधान मन्त्री, मन्त्री, राज्य मन्त्री, सहायक मन्त्रीहरूको संख्या निर्धारण गरी दलित, महिला, आदिबासी, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायको समेत अनिवार्य रूपमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराई गठन गरिने छ ।

प्रदेश प्रमुख : यसमा नियुक्ति गर्दा दलित, महिला, जनजाती, मधेशी र अन्य समुदायको अनिवार्य समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि गरिनेछ ।

प्रादेशीक मन्त्री परिषदको गठन : प्रान्त अनुसार मन्त्री परिषद गठन गर्दा मन्त्रीहरूको तह अनुसार संख्या निर्धारण गरी त्यहाँ अवस्थित दलित, महिला, जनजाती, मधेशी, लगायत प्रमुख समुदायको पनि जनसंख्याको आधारमा अनिवार्य समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि गठन गरिने छ ।

स्थानीय सरकारको अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन सम्बन्धि व्यावस्था : स्थानीय सरकारको निर्वाचनमा कार्यकारिणी प्रमुख र उप-प्रमुखको रूपमा अध्यक्ष र उपाध्याक्षको उम्मेदवारीमा दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, मुस्लिम र प्रमुख समुदायको पनि अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुने गरि गरिने छ,

स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी अंगको गठन : कार्यकारिणी अंगको गठन गर्दा दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, लगायत प्रमुख समुदायको पनि अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुने गरि गरिने छ

सरकारी सेवाको गठन र संचलान : संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले राज्यको प्रशासन संचालन गर्न सार्वजनिक सेवा (निजामति, न्याय, संसद, स्वास्थ्य, शिक्षा, सेना, नेपाल र सशस्त्र प्रहरी, संस्थान) गठन गर्दा दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, मुस्लिम र प्रमुख समुदायको पनि अनिवार्य प्रतिनिधित्व गरिने छ

efu–^ Jofj:yflksf–;+;b, ;+3Lo k|ltlglw ;efsf] u7g M

३(१) प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत बहुसदस्यीय, समानुपातिक प्रणाली अनुरूप दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, मुस्लिम र प्रमुख समुदायबाट निर्वाचित हुने छन् भनि सुझाव पेश गरिएको छ ।

३(३) समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, मुस्लिम र प्रमुख समुदायबाट समेत प्रादेशिक र सामुदायिक बन्द सूचीमा निर्वाचित हुने छन् ।

राष्ट्रिय सभाको गठन : ४(१) (क) प्रत्येक प्रदेशबाट जनसंख्याको आधारमा कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम समान संख्यामा निर्वाचित हुने ३८ सदस्यहरू दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी, लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि निर्वाचित हुने छन् ।

संसदीय समिति : प्रतिनिधि सभाले अर्थ, सार्वजनिक लेखा, मानव अधिकार, परराष्ट्र सम्बन्ध, प्राकृतिक श्रोत र साधन, वातावरण संरणक्ष, जनसंख्या, जातीय भेदभाव र छुवाछूत निगरानी समिति र आवश्यकतानुसार अन्य विषयका समिति पनि नियमावलीद्धारा गठन गर्न सक्ने छ । त्यस्ता सबै समितिका प्रमुख पदलाई जनसंख्याको आधारमा दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक वितरण गरिने छ ।

प्रदेश सभाको गठन : (२) प्रदेश सभामा प्रत्यक्ष तथा समानुपातिक निर्वाचनबाट निर्वाचित हुने जम्मा सदस्य संख्यालाई जनसंख्याको आधारमा दलित, महिला, आदिवासी, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक वितरण गरि प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिने छ ।

प्रदेश सभाको सभामुख र उप-सभामुखको व्यवस्था :

४९(१) प्रत्येक प्रदेश सभाका सभामुख र उप-सभामुखको जम्मा संख्यालाई जनसंख्याको आधारमा दलित, महिला, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक वितरण गरि प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिने छ ।

समिति : ६०. प्रान्तीय सभाले अर्थ,सार्वजनिक लेखा, मानव अधिकार, परराष्ट्र सम्बन्ध, प्राकृतिक श्रोत र साधन, वातावरण संरणक्ष, जनसंख्या, जातीय भेदभाव र छुवाछूत निगरानी समिति र आवश्यकतानुसार अन्य विषयका समिति पनि नियमावलीद्धारा गठन गर्न सक्ने छ । प्रत्येक समितिका सभापति पदलाई जनसंख्याको आधारमा प्रदेश सभाको सभामुख र उपसभामुखको व्यवस्थामा उल्लेख भए अनुसारका समुदायबाट समेत समानुपातिक वितरण गरिने छ ।

स्थानानीय व्यवस्थापिकाको निर्वाचन : स्थानीय व्यवस्थापिकाको जम्मा सदस्य संख्यालाई दलित, महिला, जनजाति, मधेसी, लगायत अन्य पिछडिएको समुदायको अनिवार्य प्रतिनिनिधत्व हुने गरि बहुसदस्यी समानुपातिक प्रत्यक्ष निर्वाचन र क्षेत्रीय सूचीमा आधारित समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीद्धारा निर्वाचन गरिने छ ।

प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको निर्वाचनः : प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको निर्वाचन कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम मिश्रित निर्वाचन प्रणाली द्धारा हुने छ । यो निर्वाचन प्रणाली अनुसार पचास प्रतिशत सदस्यहरू दलित, महिला, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट समेत

क्रमशः

क्रमश: पृष्ठ ७ बाट

समानुपातिक उम्मदवारी हुने गरि बहुसदस्यीय प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणालीबाट निर्वाचित हुने छन् ।

संघीयताको आधारमा एक प्रदेशलाई विभिन्न निर्वाचन क्षेत्रमा विभाजन गरि दलित, महिला, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायको पनि समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि क्षेत्रीय सामुदायिक सूचीमा आधारित बन्द सूची समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीबाट निर्वाचित हुने छन् ।

केन्द्रिय वा संघीय व्यवस्थापिकाको निर्वाचन: संघीय व्यवस्थापिकाको निर्वाचन प्रतिनिधीसभाको लागि गरिने छ । यो कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम मिश्रित निर्वाचन प्रणालीद्वारा गरिने छ । यसमा पचास प्रतिशत सदस्यहरू महिला, दलित, मधेशी, आदिवासी लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक उम्मेदवारी निश्चित गरि बहुसदस्यीय प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली (एक मुष्ठ मत निर्वाचन प्रणाली) द्वारा निर्वाचित हुने छन् ।

पचास प्रतिशत सदस्यहरू प्रत्येक प्रदेशलाई एक एक निर्वाचन क्षेत्र मानी दलित, महिला मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट समेत समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि क्षेत्रीय सामुदायिक सूचीमा आधारित बन्द सूची समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीबाट निर्वाचित हुने छन् ।

संघीय व्यवस्थापिकाको माथिल्लो सदनमा दलित, महिला, जनजाती, मधेशी लगातय अन्य समुदायबाट समेत पूर्णसमानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि निर्वाचन हुने छ ।

स्थानीय स्वायत्त इकाइको व्यवस्था :

८०. स्थानीय स्वायत्त इककाइहरूको गठन जात, जाती, भाषा र क्षेत्रीय एकरूपताको आधारमा गरिने छ ।

efu–&, GofokflnsfM

अदालतहरू (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिम गठन गर्दा पारिवारिक विवाद, घरेलु हिंसा, बाल आधिकारमा विवाद, छुवाछुत विवाद तथा अन्य समुदायको धार्मिक, साँस्कृतिक एवं परम्परागत कानून र प्रथामा आधारित विवाद समाधान गर्न प्रादेशिक कानून बमोजिम जिल्ला र स्थानीय अदालतको सबै तहमा वा त्यसको मातहत हुदै अदालत वा न्यायिक निकाय गठन गर्न सकिने छ । छुवाछुत विवादलाई समाधान गर्न संघीय कानून बमोजिम जिल्ला र स्थानीय तहमा छुट्टै न्यायिक निकाय गठन गर्न सकिने छ ।

संघीय सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायधिश तथा न्यायधिशको नियुक्ति र योग्यता : यसमा प्रधान न्यायधिश तथा न्यायधिशको नियुक्ति गर्दा योग्यताको आधारमा दलित, जनजाती, मधेशी, आदिवासी लगायत अन्य समुदायबाट समेत गरिने छ ।

राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको मुख्य न्यायधिश/न्यायधिशको नियुक्ति योग्यता :राज्य र प्रदेशमा रहेका सर्वोच्च र उच्च अदालतका प्रधान न्यायधिशको नियुक्ति गर्दा योग्य दलित, महिला, मधेशी, अन्य समुदायबाट समेत नियुक्ति गरिने छ ।

जिल्ला स्थानीय अदालत : प्रादेशिक कानून बमोजिम जिल्ला र स्थानीय तहमा छुट्टा छुट्टै मुद्दा हेर्न आवश्यकता अनुसार न्यायधिकरण र इजलास गठन गर्न सकिने छ ।

जिल्ला/स्थानीय अदालतको न्यायधिशको नियुक्ति : जिल्ला र स्थानीय अदालतको न्यायधिशको नियुक्ति गर्दा दलित, महिला, पिछडिएको समुदायबाट समेत योग्यता पुगेको व्यक्तिलाई गरिने छ भनि सुझाव दिएको छ ।

संघीय न्याय सेवा आयोग : योग्यताको आधारमा संघीय न्याय सेवा आयोगमा सम्पूर्ण जात, जातीको प्रतिनिधित्व हुने गरि गठन गरिने छ । राज्य सेवा आयोग : राज्य न्याय सेवा आयोगमा सबै जात, जातीको योग्यता पुगेका व्यक्तिहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरि गठन गरिने छ ।

राज्य महान्यायधिवक्ता : प्रत्येक राज्यमा एक राज्य महान्यायधिवक्ता रहने छ । यो पदमा नियुक्ति गर्दा योग्यता पुगेका दलित, महिला, जनजाती, मधेशी लगायत अन्य समुदायबाट पनि समावेशी सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरि प्राथमिकता प्रदान गरिने छ ।

राज्यमहाअभियोजन कर्ता : राज्य महान्यायधिवक्ताको सामान्य नियन्त्रण र निर्देशनमा रहि निजको मातहतमा काम गर्न एक राज्य महाअभियोजन कर्ताको व्यवस्था प्रादेशिक कानूनमा भए बमोजिम गर्न सकिने छ । यसमा समावेशी सिद्धान्त अवलम्बन गरि योग्य व्यक्ति नियुक्ति गर्न हरेक समुदायलाई प्राथमिकता दिईने गरिने छ ।

जिल्ला/स्थानीय न्यायधिवक्ता : जिल्ला तथा स्थानीय न्यायधिवक्ताको नियुक्ति गर्दा समावेशी सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरि हरेक समुदायलाई प्राथमिकता प्रदान गरिने छ ।

efu–*,;++j}wflgsc+uM

समानुपातिक र समावेशीको आधारमा योग्य दलित समुदायको प्रतिनिधित्व गर्ने गरि नेपालमा एक संघीय अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोग रहने छ ।

लेखा परिक्षण आयोग : समानुपातिक र समावेशीको आधारमा दलित समुदायबाट योग्यत व्यक्तिको प्रतिनिधित्व हुने गरि एक संघीय लेखा परिक्षण आयोग रहने छ ।

लोक सेवा आयोग : समानुपातिक र समावेशीको आधारमा दलित समुदायबाट प्रतिनिधित्व हुने गरि नेपालमा एक संघीय लोक सेवा आयोग गठन गरिने छ ।

निर्वाचन आयोग : नेपालमा एक संघीय निर्वाचन आयोग रहने छ । जस्मा समानुपतिक र समावेशीको आधारमा दलित समुदायबाट प्रतिनिधित्व गराईने छ ।

मानव अधिकार आयोग : नेपालमा एक संघीय मानव अधिकार आयोग रहने छ । यसमा जातीयता र जनसंख्याको आधारमा समावेशी तथा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि अध्यक्ष र सदस्यहरू रहने छन् ।

(क) मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्धन गर्दै, विशिष्ट योगदान पुचाएका, सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायधिश, न्यायधिश पदबाट अवकास प्राप्त व्यक्तिहरू मध्येबाट-अध्यक्ष

(ख) मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्धन वा समाज सेवीका रूपमा विशिष्ट योगदान पुचाएका एक दलित र एक महिला रहने गरि चार जना - सदस्य

महिला आयोग : समावेशी र समानुपातिकको आधारमा दलित समुदाय महिलाको अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुने गरि नेपालमा एक संघीय महिला आयोग रहने छ ।

दलित आयोग : (राष्ट्रिय दलित अधिकार आयोग)

दलित समुदाय भित्रको जातीय, क्षेत्रीय,लिङ्गीय आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरि एक जना अध्यक्ष र अन्य चार जना सदस्य रहेको एक संघीय राष्ट्रि दलित अधिकार आयोग रहने छ ।

काम, कर्तव्य र अधिकार : दलित समुदायको मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्धनको लागि काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छ ।

(क) दलित समुदायको हक, हित र अधिकारको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने नीति तर्जुमा गरि सरकार समक्ष पेश गर्ने ।

(ख) दलित समुदायसंग जोडिएका नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन र मूल्यांकन गर्दै प्रभावकारी कार्यन्वयनको लागि सरकार समक्ष पेश गर्ने ।

(ग) दलित समुदायको हक हितको बारेमा प्रचलित कानूनको पालना भएको वा नभएको, नेपाल पक्ष अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि अन्तर्गतको दायित्व कार्यन्वयन भए नभएको विषयमा अनुगमन गर्ने र सरकार समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

(घ) सामाजिक कूरीति, जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्ध सरकारी एवं गैरसरकारी क्षेत्रबाट जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने गराउने,

(ङ) दलित समुदायको शसक्तिकरणका लागि सम्बन्धित प्रचलित संवैधानिक नीतिगत र कानूनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरि त्यसमा गर्नु पर्ने सुधारका सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफरिस गर्ने र अनुगमन गर्ने ।

(च) दलित अधिकारसंग सम्बन्धित कार्यालयको काम, कारवाहीका विषयमा गर्नु पर्ने सुधारको सम्बन्धमा सुझाव दिने, दलित वर्गको उत्थान र विकास कार्यमा संलग्न गैर-सरकारी संस्थाको काम कार्वाहीको समन्वय र अनुगमन गर्ने। (ज) दलित समुदायको बारेमा विभिन्न खोज र अनुसन्धान गर्ने, एकिन र सूचिकरण गरी प्रकाशन एवं कार्यन्वयनका लागि सरकार समक्ष पेश गर्ने।

(झ) जातीय छुवाछूतका घटनाको बारेमा अनुसन्धान गरी मुद्दा दायर गर्ने ।

(ञ) आफ्नो अपहेलनामा कारवाही गर्ने ।

(ट) आयोगको बार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गरि स्वीकृत गर्ने ।

(ठ) कानून द्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

efu–(

k|fs[lts >f]t ;fwgsf] afF8kmfF8, pkef]u / ;+/lf0f

आर्थिक अधिकार : प्रत्येक नागरिकलाई आवासको हक हुने छ भने दलित, पिछडिएको एवं विपन्न वर्गका लागि कानून बनाई विषेश विषेश व्यवस्था गर्ने छ ।

राज्यको दायित्व सिद्धान्त र नीति : प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग गर्दा परम्परागत पेशामा निर्भर तथा व्यावसायमा आधारित दलित, आदिवासी लगायतका समुदायलाई अग्राधिकार दिदै त्यसबाट प्राप्त लाभको समान वितरण गर्ने ।

दलित समुदायको परम्परागत ज्ञान, सीप, र कलामा आधारित पेशाको संरक्षण, संम्बर्धन र आधुनिकीकरण गर्न अनुकूल वातावरण तयार गर्ने ।

भूमिहीन सुकुम्बासी, दलित, कमैया, हलिया, कम्लहरी लगायत आर्थिक रूपमा पछाडि पारिएका वर्गलाई आर्थिक समाजिक सुरक्षाको वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने नीति लिने ।

आर्थिक कार्य प्रणाली

१४. आर्थिक अधिकारको बाँडफाड :

१३. सरकारले प्राकृतिक श्रोतको विकासबाट प्राप्त लाभको समान रूपले वितरण गर्ने व्यवस्था गर्ने छ । यस्तो लाभको निश्चित अंश वा रोयल्टी सेवाको रूपमा परियोजना प्रभावित क्षेत्रमा स्थानीय समुदायलाई कानून बमोजिम वितरण गर्नु पर्ने छ ।

स्थानीय सरकारको बजेट : स्थानीय सरकारले राजस्वको क्षमता र कराधार अनुसार कर उठाउनु पर्ने छ । तर दलित समुदाय लगायत अन्य समुदायको परम्परागत कलात्मक पेशा अंगालेका व्यवसायीलाई कानून बमोजिम अग्राधिकार प्रदान गरिने छ ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत आयोग : (१) नेपालमा एक प्राकृतिक श्रोत आयोग हुने छ, जस्मा सरोकारवाला समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुने गरी समावेशी सिद्धान्तको आधारमा अध्यक्ष सहित बढीमा पाँच जना सदस्य रहने छन् ।

efu–!)

/lHosf] k'g;{+/rgf / /lHozlQmsf] af'8kmf'8M

(छ) “विषेश क्षेत्र” भन्नाले स्वायत्त र संरक्षित क्षेत्र भित्र नपरेको सम्बन्धित प्रदेश भित्र आर्थिक, सामाजिक, राजनिकि, साँस्कृतिक र प्रशासनिक क्षेत्रबाट पछाडि पारिएको जाती, क्षेत्र, समुदाय वा विषयगत क्षेत्रको विकास गर्न स्थापति गैर-भौगोलिक एकाइलाई सम्झनु पर्छ ।

राज्य पुनर्संरचना र राज्य शक्तिको स्वरूप : (३) प्रदेश, स्थानीय तह र विषेश संरचना, विषेश क्षेत्र, अर्न्तगतका स्वयात्त,संरक्षित क्षेत्रमा बसोबास गर्ने दलित सिमान्तकृत, आदिबासी, जनजातीको ,पहिचान स्वशासन र स्वायत्तताको प्रत्याभुती हुने छ ।

राजनैतिक अग्राधिकार सम्बन्धि व्यवस्था : ३.(थप गरिएको) मूल संरचना अन्तर्गत जातीय समुदायहरूको आधारमा निर्माण हुने प्रदेशहरूको हकमा राजनैतिक दलहरूले निर्वाचनको समयमा र प्रादेशिक सरकार निर्माणको क्रममा सम्बन्धित प्रदेशमा राजनैतिक अग्राधिकारको व्यवस्था आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक र प्रशासनिक दृष्टिले वहिष्करणमा परेको सिमान्तकृत जाती वा समुदायको नेतृत्व, सहभागिता र निर्णय प्रकृयामा पहिलो प्राथमिकतामा राखिने छ ।

efu – !!, /fhgLlts bn÷;+u7g

“प्रत्येक राजनीतिक संगठन वा दलको प्रत्येक संगठनात्मक तहमा दलित समुदाय वा जातीय रूपमा छुवाछूतबाट पिडीत वर्ग समुदायको समानुपातिक प्रतिनिधित्व, सहभागिता र नेतृत्व गराउनु पर्ने छ ।”

efu–!@, ;]gf÷k|x/L ;DalGw Joj:yfM

राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद : सुरक्षा परिषदमा दलित समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

सैनिक सेवा आयोगको गठन : सैनिक सेवा आयोगमा दलित समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिनु पर्ने । नेपाली राष्ट्रिय सेना सम्बन्धि : राष्ट्रिय सेनाको सबै तह र पदहरूमा दलित समुदायको अनिवार्य र समानुपातिक प्रतिनिधित्व र थप अधिकारको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

अर्ध सैनिक बल सम्बन्धि व्यवस्था : अर्ध सैनिक बलको सबै तहको पदहरूमा दलित समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्व र अर्ध सैनिक बल सेवा आयोगमा दलित सुमदायको अनिवार्य र समानुपातिक प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

गुप्तचर सम्बन्धि व्यवस्था : गुप्तचर सगठनको सबै तह र पदहहरूमा दलित समुदायको अनिवार्य समानुपातिक प्रतिनिधित्विको व्यवस्था गरिनु पर्छ ।

प्रहरी सम्बन्धि व्यवस्था : सबै प्रकारका प्रहरी सेवाका सबै तह र पदहरूमा दलित समुदायको अनिवार्य र समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराईनु पर्ने ।

भाग-१३, विविध , नेपाली राजदुत र विषेश प्रतिनिधि : नेपाली राजदुत र कुनै खास प्रयोजनकोलागि विषेश प्रतिनिधि नियुक्ति गर्दा दलित समुदायको अनिवार्य र समानुपातिक प्रतिनिधित्व गर्नु पर्छ ।

सन्धिको व्यवस्था कानून सरह लागु हुने : सन्धि वा सम्झौता सम्पन्न भए पश्चात कानून निर्माणको अवधि तोकिनु पर्छ ।

स्रोत : राष्ट्रिय दलित आयोग